

GATZAREN MATXIN-ALDIA (REBELIÓN DE LA SAL)

Bizkaitarrak eta euskaldun guztiak beti artu dabe ardura aundia euren lege zarretan dagoana bete daiten.

Lege zar batek diñoana da bizkaitarrak zerga guztietatik aske dagozala, euren suete edo “fogerea”ri dagokiona urtero ordaindu ezkerro, eta jaunak edo beste edonork zerga bat ezarri nai dauanean, eskaria sindikoari egingo dautso eta onek batzarrean aurkeztuko dau eta antxe artuko da ebatzia zerga ori ordaindu ala foru-baimena ukatu ondoren “men egin baiña ez bete” egingo jakon.

...

Lege ori oiñarri dala ulertzen da zer izan zan gatzaren matxinaldia eritxon zori txarreko jazokizuna.

Gatza ba-geunkan Euskalerrian (gogoratu Añana’ko Gatzaga edo Buradone’ko gatzagatxuak edo Leintz’eko gatzaga). Eta bear ba’da erosi be egin bearko zan. Eta salerosketa guzti onei ezarri nai izan jaken lege zarraren aurka doan zergea.

Labayru’ri jarraituz agertuko dogu arazo au: V, 228-246.

...

1632n. urtean, iraillaren 29n. egunean aukeratu ziran aldun nagusiak eta orrei egokiezan urte bietan jazo ziran gauza mingarri oneik, bai goiko gobernua eta bai emengo korrexidore zan Juan Kalderon de la Barka’k ain txarto jokatu ebelako. Au Lope Morales korrexidorea kanpoan egoala daukagu ardura ori beteten.

Kalderon jaun onek gatzari salneurria ipiñi eutson, ogeta bost erreal, eta ortik amaika izango ziran erregearentzat zergea. Bilbao’n zabaldu eban agindu ori eta oso txarto artu eben bizkaitarrak.

Urrillaren 16n. egunean batu ziran erri-agintariak gaia aztertzeke eta agindua errietara zabaldu ez daiten orrelan erantzun txarrak alboratzeko ustez.

Agindu ori ez zala legezkua esan eutsoen Kalderon’eri olako aginduak batzarrean onartuak izan bear ebelako, sindikoak aztertu ondoren. Kalderon’ek ez eutsen jaraminik egin eta agintariak agindu ori ez beteteko ebatzia zabaldu eben, gatza askatasun osoagaz saltzeko agindua. Eta iñor orregaitik baitzen ba’zan, aske izteko, erregearen zerbitzuak ori eskatzen ebalako. Eta bear izan ezkerro Gernika’ko batzarra egin daite-la. Korrexidoreak berak emongo eutson barri ori Jauna zan erregeari.

Korrexidoreak bere lengo agindua sendotu eban eta beteteko agindu eta barri ori iñori emotea debekatu eutsen idazkariai. Erri-agintariak euren erabagia sendotuz erantzun eutsoen eta ori egiten ez ba’zan, ondorenen errudun korrexidorea izango zala.

Urrillaren 20n. egun-inguruan, Erri-agintarien agindua zabaltzea debekatu zalako, errian nastea sortu zan eta korrexidoreak alegiña egin eban baretzeko baiña bere agindua kentzeko eta aurkako bandoa emoteko eskatu eutsoenean ez eban nai izan eta sindikoa ta idazkari bat plazan agertu ziran euren agindua zabaltzeko.

Erriak oiuka agertzen eba agintarien bandoa eta korrexidoreari, atea itxita eukala, narriro eskatu eutsoen agindua kentzeko eta forua zaintzeko edo errudun izango zala etorriko diran jazokizunetan.

Korrexidoreak asarre erantzun eban bere aginduen alde.

Gorabeera oneitan odola be isuri zan, sueteak eta etxeetara sartzeak be izan ziran erri asarreraren danean! Jokabide guztiak kondenatu ebezan eta erregearengana joko ebela iñoen sindikoa ta beste batzuk ara bialduta, lege zarra beteteko eskatuz.

Erregeak Morales bere entzutegikoa bialdu eban bere korrexidoretzara etorteko, Bizkai’ra, eta beragaz etorri zan Ciudad Real’eko Dukea bakeak egiteko eta eskutitza egin eutsen eleiz-ateai: Jakin dodaz zuen gorabeerak eta minduta nago. Arrituta nago erritar ain zintzoak dauken barru-miñagaz erriko eskubideak aldeztan dabelako eta dana neure serbitzuan. Emon egidazue jazo danaren barri zeatza eta gero artuko dot bear dan erabagia zuen onerako. Madrid’en 1632n. urteko azillaren 25n. egunean.

Eskutitza ekarri eban Lope de Morales korrexidorea izan zan eta oneri ez eutsoen itzi Bilbao’ra sartzen erritarrak Balmaseda’tik bere korrexidoretza artzera etorranean: Azillaren 28n. egunetik abenduaren 10n.’era ekin bear izan eban sartzeko. 20n. egunean etorri zan Ciudad Real’eko duketa eta aundikiro artu eben, beti lez, eta alegindu zan dana baretzen. Bilbao’ko alkate egin eben eta onartu be bai, baiña matxinak ez eben nai Lope Morales korrexidore izaterik, zigorraren bildur ziralako.

Erregeari 1633n. urteko urterillaren 13n. egunean erantzun eutsoen eleiz-ateak: Artu dogu azillaren 25’eko zure eskutitza Lope Morales korrexidorearen eskuz. Beti zure alde gagoz. Jazo diranen jatorria gatzaren zergea izan da eta Korrexidore –ordearen agindua lenengo jaunaren ziña izan zanetik gure legeak beteten diralako. Zu errukitsua izango zarala uste dogu eta lege zarra beteteko aginduko dozula (1633-01-13).

Erri-agintariak orrillaren 23n. egunean batu ziran, Lope Morales eurakaz ebela eta lenengo erregeari barria emon bear jakola esan eben lege zarrak gorde dagizan eta emengo zintzotasuna agertuz.

Goizeko seiretan eskariak endo egin eta auzibidea amaitu-ondoren, korrexidoreak epaia emon eban: Seiri eriotzarako epaia: Iru espetxean garrotera (Morga, Sarabia, Urtusaustegi) eta beste iru plazan urkatuak izatera (Larabaster eta Bizkargana anaiak) errementariak. Eta iges egin ebneak Etxarte, Arana, Armona abadea aurkitu ez ebena. Eta bakez bakez bete ziran epaiak.

Orain azaltzen da Erregeak Bizkaia’ri egin eutson grazia, gatzaren arloan lege zarra beteteko. Jentea pozik egoan orrein eskuetatik askatuak izan diralako. Bermeo’tik Donibane Loitzun’era eun gizon joan ziran iges, Gernika’ko batzarrean izandakoak.

Erailak Bilbao’ko Santiago’n izan ziran obiratuak, batzuk San Frantzisko’n, Kalagorri’ko gotzaiñaren aginduz: Gonzalo Chacon de Velasco zan eta Bilbao egoan artzain-ikustaldia egiten.

Zuzentasuna bete zanean, laster ageru zan errege-agindua lege zarraren aurkako zergea kentzen.

Baiña gobernatzaillaren zerga-egarria aundiago biurtu zan eta zergak ezarri jakezan eunai, sedai eta abar, Betikoa! Lenengo kendu gero bigundu eta azkenean kendu!

Olazar’tar Martin’ek